

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

31-ste JAARGANG, NUMMER 8, AUGUSTUS 1995

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

DE AMERIKAANSE VAKBEWEGING VECHT VOOR HAAR LEVEN

“DE [Amerikaanse] vakbeweging”, zei onlangs een vooraanstaand lid van de *National Health and Human Services Union* (NHHSU), de bond van werkers in de gezondheidszorg in de Verenigde Staten, “vecht om te overleven.” Het gevecht waarop hij doelde is in de eerste plaats een gevecht tegen de afkalving van het ledenbestand. Van de in de industrie en de dienstensector werkzame arbeiders is thans niet meer dan 15,5 procent georganiseerd. Eind jaren '70 was dat nog 23 procent. Zo'n veertig jaar geleden was het 35 procent. Sommigen verwachten dat omstreeks het jaar 2000 - binnen afzienbare tijd dus - niet meer dan 7 à 8 procent van de desbetreffende arbeiders lid van een vakbond zal wezen.

Volgens de Amerikaanse econoom Burtless neemt de invloed van de vakbeweging in de Verenigde Staten steeds verder af. Een andere waarnemer constateert, dat “het bolwerk der vakbonden steeds meer scheuren vertoont”. Een van de lijmpogingen bestaat uit het verplichte lidmaatschap dat geldt voor bepaalde sectoren, zoals bijvoorbeeld de auto-industrie. Het is een verplichting waaraan de bonden krampachtig vasthouden.

Op de duidelijk zichtbare symptomen - de steeds lagere organisatiegraad vooral - wordt in kranten en tijdschriften met de regelmaat van de klok gewezen. Over de oorzaken wordt doorgaans ofwel gezwegen ofwel men hoort en leest er de onwaarschijnlijkste theorieën over. Dat, naar dezer dagen in *NRC/Handelsblad* te lezen viel, “vanaf de jaren zestig voor de Amerikaanse arbeiders aansluiting bij een vakbond minder noodzakelijk werd omdat veel bedrijven hun werknemers goede voorzieningen boden”¹, lijkt ons om meer dan één reden bitter weinig in overeenstemming met de realiteit.

In de eerste plaats was de organisatiegraad, hij mag dan in de jaren '50 nog 35 procent geweest zijn, in feite altijd heel laag, en ook voordien al aan het dalen. De enige uitzondering vormden wellicht de jaren '30 toen naast de *American Federation of Labor*, waarvan de achterban uit geschoolde arbeiders bestond, het *Congress of Industrial Organizations* (CIO) werd gevormd en een begin werd gemaakt met de organisatie van de ongeschoolden. Afgezien daarvan heeft het bestaan van ‘goede voorzieningen’ - ten dele een middel om de vakbonden de wind uit de zeilen te nemen,

1) *NRC/Handelsblad* van 19 augustus j.l.

voor een ander deel een middel tot verhoging van de arbeidsproductiviteit - niet in het geringste bijgedragen tot een vermindering van het aantal arbeidsconflicten en een verflauwing van de klassenstrijd.

Veel dichterbij de waarheid, zo lijkt ons, komt de schrijver van een twee jaar geleden verschenen boek waarin veranderingen in de strijdmethoden der arbeiders worden behandeld en bovendien wordt gewezen op een gestaag toenemen van het aantal 'wilde' stakingen. Het boek is geschreven door David F. Noble en heeft als ondertitel *In Defense of Luddism* (Ter verdediging van het Luddisme). Zoals bekend was het Luddisme, genoemd naar Ned Ludd, de beweging van de 'machinevernielers' die - tevergeefs - ten strijde trokken tegen het opkomende kapitalisme. Wij hebben geen kennis kunnen nemen van het boek zelf, maar wel van zéér uitvoerig fragment er uit, dat vorig jaar gepubliceerd werd in de *Industrial Worker*, het orgaan van de IWW.

Heel wat jaren geleden verscheen in de Verenigde Staten een klein opstel, geschreven door John Zerzan, onder de titel *Who killed Ned Ludd?* (Wie doodde Ned Ludd?). In dat opstel betoogt de auteur dat de beweging van de machinevernielers een spontane beweging was die de pioniers van de jonge vakbeweging als haar 'concurrerende' beschouwden en waarin zij een bedreiging zagen. Bij haar bestrijding van de Luddieten heeft de jonge vakbeweging van de machinevernielers een zeer vertekend beeld geschetst, hun werkelijke betekenis en hun positieve kanten doodgezwegen. Veel van wat Zerzan destijds naar voren bracht hebben wij in het door de *Industrial Worker* gepubliceerde fragment uit Noble's boek teruggevonden.

De Britse wevers die aan het eind van de 18e en het prille begin van de 19e eeuw in opstand kwamen tegen de invoering van een nieuwe technologie, begrepen dat daarmee verhoudingen werden geschapen die het mogelijk maakten hen goed onder de duim te houden, zo leest men daar. Noble schrijft ook, dat de beweging der Luddieten een "goed georganiseerde *directe actie*" was en een "revolutionair karakter" droeg. Het oordeel over de Luddieten, zegt Noble, komt doorgaans overeen met datgene wat hun tegenstanders over hen hebben beweerd: de Luddieten worden afgeschilderd als misleidende en gevaarlijke individuen. Waar die tegenstanders zich vooral tegen keerden, dat was hun *zelfstandig optreden*, waar de woordvoerders van de vakbeweging niets van moesten hebben.

Noble, dat blijkt heel duidelijk uit de tekst die wij hier bespreken, bedoelt als hij het over "verdediging van het Luddisme" heeft de verdediging van het spontane, zelfstandige optreden van de arbeiders. Hij herinnert eraan, dat de Luddieten streden tegen de gevolgen van wat bekend staat als de industriële revolutie. Hun strijd werd 'overgenomen' door de vakbeweging en vervolgens niet meer direct door de arbeiders zelf gevoerd maar gevoerd vanuit vakbondskantoren en wetenschappelijke bureaus met als resultaat: een totaal andere strategie en tactiek, ontwikkeld door mensen die beweerden dat ze 'namens de arbeiders' optraden.

Thans, zo zet hij uiteen, hebben wij als gevolg van een groot aantal opzienbarende vindingen opnieuw met een industriële revolutie te maken. Wat *mechanisatie* betekende in de eerste industriële revolutie, dat betekent *automatisering* in die van nu. En ook thans wordt de nieuwe techniek gebruikt als middel om een steviger greep op de arbeiders te krijgen.

Verzet daartegen kan de vakbeweging - een instituut van de kapitalistische maatschappij - niet leveren. Vandaar, aldus Noble, het toenemend aantal 'wilde' stakingen, vandaar een toenemende onverschilligheid, om niet te zeggen afkeer van de vakbeweging. Vandaar ook dat wij van mening zijn, dat de uiteenzettingen van Noble, een

duidelijk licht werpen op de problemen van de Amerikaanse vakbeweging en niet slechts op die van de Amerikaanse vakbeweging alleen.

Zeer uitvoerig beschrijft Noble het verzet tegen de invoering van nieuwe regelingen in bedrijven, tegen nieuwe arbeidsverhoudingen, enzovoorts, gepaard gaande met de automatisering. Stakingen en hier en daar ook gevallen van sabotage - de vergelijking met de Luddieten dringt zich op - waren het gevolg. Hij beschrijft ook hoe telkens weer het zelfstandig optreden van de achterban praktisch geen resultaat opleverde door de houding van de bonden. De vakbeweging keerde zich tegen iedere vorm van 'directe actie' en beweerde dat de technische vernieuwingen die de positie van de arbeiders verslechterden "de zekerste weg naar welvaart" vormden. En tegen strijdbare vakbondsleden voerde de vakbondsbureaucratie dezelfde beschuldigingen aan die ooit in een ver verleden door de pas gevormde Britse vakbondsbureaucratie tegen de Luddieten werden ingebracht.

Wat de vakbondsleiders daarmee bereikten somt Noble op: langzaam-aan-acties, absentisme, 'wilde' stakingen en nog weer andere vormen van strijd, gevoerd door onder meer transportarbeiders, mijnwerkers, personeel van de postkantoren en van de telefoonmaatschappijen. Die zelfstandige acties namen dermate in aantal toe, dat het in ondernemerskringen veel gelezen blad *Fortune* zijn lezers er op attendeerde, dat "de managers te maken hadden met arbeiders die de vakbeweging niet langer onder controle en in haar greep hield".

Noble beschrijft vervolgens hoe naast de traditionele vormen van spontane directe actie nieuwe vormen van zelfstandige strijd werden ontwikkeld. Hij noemt organisatie op de werkvloer, discussie over methoden waarmee de opzet van de managers zou kunnen worden verijdeld, de vorming van comité's van onderop als tegenhanger van de vakbonden en - wederom - systematische sabotage. Van het laatste was bijvoorbeeld sprake in de auto-industrie in Detroit.

In door de havenarbeiders van San Francisco vervaardigde strooibiljetten werd in de jaren '70 al verkondigd: "Wij worden net als veel andere arbeiders geconfronteerd met een technische revolutie en de daarmee gepaard gaande methoden die de ondernemers als een 'voortgang' presenteren. Maar die voortgang komt neer op meer winst voor hen en meer werkloosheid voor ons."

Als een typisch voorbeeld van zelfstandig arbeidersverzet noemt Noble de 'wilde' stakingen en de daden van sabotage in de nieuwe, tot het uiterste geautomatiseerde autofabriek van General Motors in Lordstown. In aansluiting hierop schrijft Noble dat dergelijke vormen van verzet zich niet alleen in de Verenigde Staten voordoen. Hun verbreiding, zegt hij, noemt hij min of meer een teken aan de wand voor de vakbeweging. Het zijn deze dingen, zeggen wij, waarnaar moet worden gekeken wanneer men weten wil wat het zeggen wil, dat "de vakbeweging voor haar leven vecht".

Niet alleen de vakbeweging vecht, maar ook de ondernemers vechten terug. De middelen die ze gebruiken zijn: meer discipline, uitsluiting, en nog weer nieuwere technologie. Ook Noble maakt in dit verband melding van de invoering van "goede voorzieningen" waarvan NRC/Handelsblad melding maakte. Maar Noble zoekt niet bij die voorzieningen de oorzaak van het verminderend ledental van de vakbeweging. Voor hem is het de van het begin af aan door de vakbeweging vervulde functie in de kapitalistische samenleving die haar volstrekt ondeugdelijk maakt voor iedere reële vorm van proletarisch verzet. Het is die ondeugdelijkheid die gemaakt heeft dat men hoe langer hoe meer iets kan bespeuren van dat wat ooit de Luddieten vervulde.

Van "creatief Luddisme" spreekt Noble. Hij bespeurt het en verdedigt het overal

waar sprake is van zelfstandige arbeidersstrijd, waaraan - als wij het goed zien - volgens hem de toekomst hoort. Daaraan kan ook de zogenaamde 'closed shop', het verplichte vakbondslidmaatschap, niets veranderen. Een nieuwe stijl van optreden, door slimme vakbondsleiders beschouwd als een geneesmiddel voor de vakbondskwalen, kan dat evenmin.

- 0 -

WAAROM GAAT HET BIJ VOLKSWAGEN?

OP EEN van de laatste julidagen maakten de kranten melding van stakingen bij vestigingen van de Duitse Volkswagenfabriek. Zowel in Emden als in Salzgitter en Kassel, alsook in Hannover werd, soms na korte waarschuwingsacties, de arbeid neergelegd gelijk de grote vakbond IG Metall aan de leden had gevraagd. De berichtgeving hierover die wij in twee Nederlandse dagbladen (*De Volkskrant* en *NRC/Handelsblad*) aantreffen was uiterst beknopt. En dat niet alleen omdat we zeer nauwlettend tussen de regels door moesten lezen om uit een van de berichten te kunnen afleiden, dat het weliswaar om een stakingsoproep van de vakbeweging ging, maar dat de bond hiertoe onder druk van de arbeiders had besloten.

Beknopt, te beknopt, vinden wij de berichtgeving ook omdat er bij Volkswagen heel wat aan de hand is, iets dat niet anders gezien kan worden dan als de achtergrond van de huidige arbeidsonrust.

In november 1993 werd bij Volkswagen de vierdaagse werkweek ingevoerd. Het was een maatregel die met een zekere geestdrift werd begroet door zogenaamde 'linksen' en door de vakbeweging. VW werd geprezen omdat deze firma, om het hoofd te bieden aan zich voordoende moeilijkheden, in tegenstelling tot andere autofabrikanten voor arbeidstijdverkorting had gekozen en niet voor langere arbeidstijden. Of die geestdrift gerechtvaardigd was laat zich betwijfelen.

Vorig jaar verscheen een boek, dat geschreven werd door een zekere Peter Hartz, die in het VW-concern de functie heeft van directeur arbeidszaken. Uit het boek van Hartz blijkt duidelijk, dat de invoering van de vierdaagse werkweek voor Volkswagen de beste mogelijkheid was voor de verdere verwezenlijking van de rationaliseringsplannen¹. De firma beoogde ermee de weerstand tegen bepaalde herstructureringen te breken, in de eerste plaats die in Wolfsburg, waar de oudste VW-fabriek gevestigd is. Het boek toont aan, dat de verkorting van de werkweek bij VW niet alleen maar een tijdelijke maatregel is ter overwinning van afzetmoeilijkheden. Door de arbeiders met een kortere arbeidsduur te 'lijmen' wil het bedrijf de weg vrij maken voor hetgeen gepresenteerd wordt als 'permanente verbetering', verbetering van de bedrijfswinst wel te verstaan. Die 'verbetering' komt er op neer dat in de toekomst voortaan niets meer vast of duurzaam zal zijn: het loon niet, de arbeidstijd niet, de arbeidsvoorwaarden niet en het aantal arbeidsplaatsen al evenmin.

Waarom werd de 4-dagenweek ingevoerd? Niet als onderdeel van een progressief sociaal beleid. Het ging erom, schrijft Hartz, de kosten met een bedrag van 2 miljard

1) Voor wat betreft de inhoud en de betekenis van het boek van Peter Hartz baseren wij ons op een uitvoerige bespreking en analyse daarvan in het jongste augustusnummer van *Wildcat-Zirkular*, een publikatie van de Duitse groep *Wildcat*.

D-Mark te besparen. Dat doel kon niet worden bereikt met een massaal ontslag van 30.000 werknemers. Dat zou het bedrijf vanwege de verplichte sociale uitkeringen méér hebben gekost dan de toegepaste arbeidstijdverkortung, waaraan geen sociale uitkeringen verbonden zijn.

Hartz beschouwt in zijn boek de arbeidstijdverkortung (de 4-daagse werkweek) als een bouwsteen voor nieuwe werksystemen ter verkrijging van een betere produktiviteit, dat wil zeggen systemen volgens welke een auto in minder tijd kan worden geproduceerd. Nieuwigheden die als onprettig worden ervaren moeten volgens hem stap voor stap worden ingevoerd, bij jonge arbeiders anders dan bij ouderen en bij arbeiders die een gezin hebben weer op een andere manier dan bij alleenstaanden. Men ziet: deze directeur arbeidszaken is een uitgeslagen sluwe vos.

Een woordvoerder van Volkswagen verklaarde enige tijd geleden: "Het VW-concern wil de arbeidstijd aanpassen aan de vraag naar auto's." Hij noemde dat "de ademende fabriek". "Er zou", zo lichtte hij toe, "bijvoorbeeld in de lente meer en in de herfst minder gewerkt kunnen worden. Ook over werken tijdens het week-einde wordt nagedacht, maar werken op zondag heeft voor de directie geen prioriteit." Let wel: geen prioriteit! Dat wil zeggen dat het niet volstrekt wordt uitgesloten.

De vierdaagse werkweek bij Volkswagen moet men zich niet zo voorstellen dat voor alle personeelsleden vier dagen achtereen een werkdag van 7 uur en 12 minuten geldt ². Slechts zeventig procent van de arbeiders werkt op deze manier, hetzij van maandag tot en met donderdag, hetzij van dinsdag tot en met vrijdag. In sommige gevallen behoeft er op een willekeurige andere dag niet te worden gewerkt of wel men heeft afwisselend een werkweek van drie en een werkweek van vijf dagen. Toepassing van al die verschillende mogelijkheden betekent, dat er in de fabrieken aldoor toch vijf dagen van de week geproduceerd wordt. Alleen die personeelsleden die niet direct bij de produktie zijn betrokken hebben een *echte* vierdaagse werkweek.

Hartz ziet de invoering van het hier geschetste systeem niet als een tijdelijke oplossing van de afzetmoeilijkheden. Hij ziet het als een duurzame regeling, noodzakelijk ter verbetering van de produktiviteit. Wij leggen daar hier nog een keer de nadruk op omdat hiermee wordt aangetoond hoe weinig reden er bestaat voor het gejubel dat de vakbeweging over de 4-daagse werkweek bij VW heeft laten horen. Voor die jubeltonen bestaat des te minder reden wanneer men let wat er verder zoal door Hartz nog wordt verkondigd. Wij zien hier af van de bedrijfseconomische maatregelen die hij opsomt, al zijn ze dan uiteraard niet zonder gevolgen voor de arbeiders. Wij bepalen ons hier tot datgene wat hij van hen verwacht en wat hij van hen verlangt.

Hartz ziet in de naaste toekomst bij Volkswagen "arbeiders van een nieuw type" werken. Zo'n arbeider beschrijft hij als een "met grote flexibiliteit wat betreft taak, plaats van tewerkstelling en arbeidstijd." En dat type arbeider is o.a. ook - we geven de opvatting van Hartz weer - "multifunktioneel en mobiel". Hij verlangt van dat type arbeiders ook nog dat zij zullen "meedenken over mogelijke verbeteringen" en zich deel zullen voelen van een "gemeenschap".

"Zonder de invoering van de 4-daagse werkweek", heeft de president-directeur van Volkswagen gezegd, "zouden wij niet in staat zijn geweest een zeer belangrijke produktiviteitsverbetering tot stand te brengen. We zouden bij het personeel op een muur zijn gestoten." Dat is klare taal die geen verdere uitleg nodig heeft.

2) In de kranten (o.a. NRC/Handelsblad van 29 augustus werd gesproken van een werkweek van 28,8 uur. Dat is de werkweek met inbegrip van de pauzes.

Wie haar verstaat en wie de woorden van arbeidsdirecteur Hartz in zijn geheugen prent dat "voortaan niets meer vaststaand of duurzaam zal zijn, niet het loon, niet de arbeidstijd, niet de arbeidsvoorwaarden, noch het soort werk", die beseft dat er meer steekt achter het eind augustus uitgebroken conflict dan de berichtgeving doet vermoeden, ook al blijkt daaruit dat ook een door de directie gewenste verlenging van de werkweek en mogelijke arbeid op zaterdagen een deel van de inzet vormt. Dat er inderdaad "niets vast staat" komt eerder aan het licht dan menigeneen zal hebben gedacht.

Volgens de laatste berichten die ons ter beschikking staan (die van 31 augustus) kwamen de directie van Volkswagen en de vakbond IG Metall na enkele dagen al dichter bij elkaar. Gezien de wijze waarop de vakbeweging van het begin af aan de - in het belang van het bedrijf ingevoerde - vierdaagse werkweek heeft beoordeeld, verbaasde ons dat niet. Na destijds die invoering min of meer als een resultaat van het vakbondswerk te hebben gepresenteerd, zijn deze vakbondsbureaucraten al evenzeer in staat straks een eventueel door de knieën gaan als een succes voor bond en achterban te presenteren. We zullen zien.

- 0 -

IS ER NOG WEL SPRAKE VAN EEN ARBEIDERSKLASSE?

MET EEN zekere regelmaat wordt er van diverse kanten beweerd, dat een steeds geringer deel van de bevolking tot de arbeidersklasse behoort. De arbeidersklasse, zo heet het, is bezig te verdwijnen. Mijnwerkers, die zo'n halve eeuw geleden nog algemeen als een 'voorhoede van het proletariaat' werden beschouwd, zijn er praktisch nauwelijks nog of helemaal niet meer in industrielanden als Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, België en ook Nederland. Met de voortschrijdende technische ontwikkeling zijn ook tal van andere beroepen uitgestorven of wel dusdanig van karakter veranderd, dat zij die er hun brood in verdienen niet meer tot de arbeidersklasse kunnen worden gerekend. Althans, *dat zegt men*. In werkelijkheid, zeggen wij, is het er heel anders mee gesteld.

Af en toe kunnen wij ons niet aan de indruk onttrekken, dat bij de economen en sociologen die luidkeels 'de verdwijning' van de arbeidersklasse van de daken schreeuwen, de wens de vader is van de gedachte. Het heeft er veel van weg, dat zij niet zonder enige opluchting menen te mogen constateren, dat de klassevijand die de brave burger altijd min of meer enige vrees heeft ingeboezemd, niet langer een bedreiging vormt.

Eind vorig jaar publiceerde het Belgische blad *La Gauche* (De linkerkant) een interview met de Franse socioloog *Pierre Rolle* *) waarbij door de interviewer de vraag werd gesteld in hoeverre men werkelijk van een 'verdwijning' van de arbeidersklasse zou kunnen spreken. Rolle deelde geenszins de opvatting die wij hierboven kort hebben weergegeven. Zijn antwoord liet aan duidelijkheid niets te wensen over. "Deze klasse", zei hij, "is thans van meer betekenis en zij werpt meer gewicht in de schaal dan ooit tevoren."

Wij zijn het niet in *alle* opzichten maar wel in grote lijnen en zeker voor wat betreft zijn conclusie met Rolle eens. Om die reden vatten wij de uiteenzetting waarmee hij de

*) *La Gauche* van 23 december 1994.

zogenaamde 'verdwijning' van de arbeidersklasse naar het rijk der fabelen verwijst hieronder samen. Wij doen dat grotendeels in onze eigen woorden, dat wil zeggen niet in een letterlijke vertaling, maar desondanks zonder zijn opvattingen ook maar het minste geweld aan te doen.

Dat er van 'verdwijning' van de arbeidersklasse wordt gesproken hangt volgens Rolle samen met een reeks van veranderingen die sinds de Tweede Wereldoorlog in alle westerse landen hebben plaats gevonden. Lange tijd kon men en placht men diegenen als arbeiders te beschouwen die bepaalde beroepen uitoefenden. Het beroep was het kenmerkende; op andere dingen waarmee de arbeidersklasse zich van overige klassen in de samenleving onderscheidde hoefde geen acht te worden geslagen, het beroep gaf de doorslag. Toen nieuwe technieken veranderingen teweeg brachten in de wijze waarop tal van beroepen werden uitgeoefend, verklaarde men doodleuk dat de arbeidersklasse bezig was te verdwijnen dan wel al verdwenen was.

De arbeider van nu is niet meer de arbeider van gisteren, zegt Rolle en hij voegt eraan toe, dat men ook in het verleden iets dergelijks al kon constateren. Maar, zo vraagt hij vervolgens, waar komt het op aan? Een arbeider is niet een arbeider *omdat* hij metselaar, schilder, loodgieter, wever of timmerman is dan wel in een autofabriek aan de lopende band staat. Een timmerman was voor de komst van het kapitalisme geen arbeider maar een ambachtsman; een wever die thuis aan zijn *e i g e n* weefstoel zat was eveneens ambachtsman en géén arbeider. Arbeider is hij en arbeidster is zij die niet over produktiemiddelen beschikt en derhalve genoodzaakt is zijn of haar arbeidskracht te verkopen. Bij dat woord arbeidskracht moet men zich echter niet blindstaren op lichaamskracht of spierkracht. Wat de arbeidersklasse kenmerkt is dit, dat de maatschappelijke verhoudingen haar beletten *z e l f* gebruik te maken van deze of gene capaciteit, zodat die alleen maar wordt aangewend om *k a p i t a a l* te produceren. Er is geen sprake van dat die situatie aan het verdwijnen is. Integendeel!

Een van de oorzaken waardoor een verkeerd beeld ontstaat is, zo betoogt Rolle, gelegen in de rol die de erkende vakbeweging vervult. In feite is zij een radertje van de kapitalistische machinerie, een officieel instituut van de samenleving dat door de wijze waarop het functioneert niet zozeer de belangen van de arbeiders behartigt dan wel over de arbeiders heerst. Achter de vakbeweging verdwijnt als het ware de arbeidersklasse uit het gezichtsveld. Daardoor wordt de schijn gewekt dat er geen arbeidersklasse meer is. En dat ofschoon heel de economische en sociale politiek erop gericht is de klassenvrede te handhaven, dat wil zeggen erop gericht is de zogenaamd 'verdwenen' arbeidersklasse te manipuleren opdat de kapitalistische produktiewijze ongestoord voortgang kan vinden.

Rolle noemt allerlei vormen van deze manipulatie: de onderwijswetgeving die sterk rekening houdt met de behoeften van het bedrijfsleven, de diverse loonschalen en de daarbij behorende kwalificaties, een bevolkings- en gezinspolitiek, enzovoort, enzovoort. En dat alles door de staat geregeld in het belang van het kapitaal, bedoeld om een arbeidersklasse in het gareel te houden die er, als men geloven wil wat er beweerd wordt, niet meer zou zijn.

Rolle wijst erop, dat loonarbeid neerkomt op een bepaalde verhouding tussen mensen, een verhouding tussen de bezitters van kapitaal en de bezitters van arbeidskrachten dat als gevolg van de technische ontwikkeling de op een gegeven moment bestaande *vormen* van deze verhouding aan verandering onderhevig zijn. Hij daalt niet of nauwelijks in bijzonderheden af. De verschijnselen waarop hij doelt dienen zich allereerst aan. Om hier slechts het meest extreme voorbeeld te noemen: de arbeider die aan

een schakelbord staat in een fabriek waar robots het grootste deel van de voor de ver-
vaardiging van het produkt vereiste handelingen verrichten, is een ànder type arbeider
dan die, welke zo'n kwarteeuw of zelfs nog iets langer geleden voor taken stond die nu
door de robots zijn overgenomen. Die' arbeider van nu heeft, mede tengevolge van alle
veranderingen die de techniek ook in het dagelijks leven teweegbracht, andere gewoon-
ten, andere leefomstandigheden, veelal een andere vrijetijdsbesteding. Maar ongewij-
zigd is zijn verhouding tot het kapitaal. Hij is nog altijd loontrekker, hij is nog altijd a r -
b e i d e r .

“Ik verzet me”, aldus besluit Rolle zijn uiteenzettingen, “tegen de zienswijze, dat er
in deze klassenmaatschappij geen tegenstellingen meer zouden bestaan die juist de
motor zijn van haar ontwikkeling, dat de arbeidersklasse bezig zou zijn te verdwijnen
en dat zij geen enkele macht meer zou bezitten. Hoewel de arbeiders door het kapitaal
worden uitgebuit en onderdrukt, vertegenwoordigen zij een macht, al was het alleen
maar door hun aantal.”

- 0 -

“NADENKEN OVER EEN ARBEIDERSVROUW”

“NADENKEN over een arbeidersvrouw” heette het programma dat op maandag 21
augustus j.l. door de WDR werd uitgezonden. We hebben ons tot kijken gezet zonder
hooggespannen verwachtingen. Wat we te zien kregen was uitermate boeiend en niet
op algemeen bekende politieke gebeurtenissen of ontwikkelingen lag het accent, maar
op het gewone dagelijkse leven van een Zwitsers arbeidersmeisje dat op grond van de
in haar jeugd opgedane ervaringen een sterk gevoel voor rechtvaardigheid kreeg en tot
het socialisme kwam.

Bijna honderd jaar werd de in 1894 geboren A n n a M o r f die in 1993 overleed.
Twee maanden voor haar dood werd ze door medewerkers van de WDR geïnterviewd,
die bovendien ook nog gelegenheid hadden met enkele mannen en vrouwen te spreken
die Anna Morf goed hebben gekend. Zij zelf putte met verrassende helderheid uit haar
verleden en bleek na alle diepten en hoogtepunten die zij kende en na alle teleurstellin-
gen die zij ondervond een ongeschokt vertrouwen te hebben in de toekomst. “Het
socialisme”, zo was een van de laatste woorden die zij tot haar gesprekpartners richtte,
“is nu dood, maar ik ben er rotsvast van overtuigd, dat het terug zal komen.”

Wat op ons de meeste indruk heeft gemaakt was dat wat zij vertelde over haar jeugd
en het proletarische gezin waarin zij in Zürich opgroeide. Alvorens daarbij stil te staan
vermeldde zij terloops, dat zij een Franse grootmoeder had, die in Parijs leefde en daar
deelnam aan de februarirevolutie van 1848.

Anna, zo vernamen we, heeft nimmer de genoegens gekend die sommige andere meis-
jes kenden. Dansen bijvoorbeeld, was er nooit bij. Na schooltijd was het werken ge-
blazen, thuis. Ze moest, zowat elf jaar lang, knopen zetten aan de hemden, die door
haar moeder werden gemaakt. Die moeder was daarmee bezig alle tijd waarover zij be-
schikte. Een zuster van Anna, minder handig met de naald dan zij, deed het huis-
houden. Vader Morf was alcoholist. Het karige loon dat hij verdiende werd omgezet in
drank en het gezin zag er nooit iets van. Moeder Morf sleepte de familie er door.

Enkele gebeurtenissen uit die tijd hebben op de kleine Anna diepe indruk gemaakt.
Ze werd op een keer door haar dronken vader uit het raam gegooid. De camera van de
WDR toonde de toenmalige woning in een arbeiderswijk van Zürich: een benedenwo-

ning gelukkig. Het kind viel in het onder het raam gelegen tuintje. Maar Anna is de herinnering aan het voorval haar leven lang bijgebleven. Ze herinnerde zich ook hoe er - gevolg van de armoedige omstandigheden - op zekere dag bij hen thuis beslag werd gelegd. De woning werd compleet leeg gehaald met inbegrip van Anna's lievelingspoppen: het enige speelgoed dat ze had.

Nadat er beslag was gelegd leidde de familie Morf een tijdlang een zwervend leven, gelijk zovele proletariërs uit het Duitstalige gebied in het begin van onze eeuw. Een zwervend leven, maar "het was geen leven" vertelde Anna. En de toestand van de familie was - door de drankzucht van vader - zó, dat Anna in die tijd meer dan eens met de gedachte speelde, haar vader te doden. Er van gekomen is het niet. Vader Morf kreeg in 1906 werk in een fabriek in Zürich, waar hij een heel karig loon ontving. Lang duurde die situatie niet. Al vrij gauw staakten de arbeiders van dat bedrijf voor loonsverhoging. Een verloren staking als gevolg waarvan vader Morf werd ontslagen. Aan de misère veranderde niets.

Toen Anna 14 jaar was kwam ze in een weverij. De interviewers zagen kans behalve Anna zelf ook een van haar toenmalige medearbeiders op te sporen. De ook zeer bejaarde Roland Gretler vertelde dat hij op nauwelijks een meter afstand van Anna aan een soortgelijk weefgetouw had gezeten en haar op een keer te hulp schoot toen haar getouw haperde.

Het is de ervaring van de weverij geweest die Anna's leven heeft bepaald. Ze verdiende als jong meisje een stuk minder dan de mannen die precies hetzelfde werk deden. Tegen de onrechtvaardigheid daarvan kwam heel haar gemoed in opstand. Vandaar bijvoorbeeld dat ze ook lid van een vakbond werd.

De eveneens hoogbejaarde Joseph Lucas Grümlingen, die in die tijd Anna gekend heeft, vertelde dat hij zich Anna herinnerde vanwege haar groot rechtvaardigheidsgevoel en ook als iemand die zich onderscheidde door groot begrip voor alle armen.

Op 23 juni 1910 stichtte de toen bijna 17-jarige een groep die bestond uit meisjes van haar leeftijd. Hoewel zij het initiatief tot de groep nam, wilde ze geen presidente daarvan zijn; daar was ze te bescheiden voor. Maar door de ervaringen en de gesprekken die er werden gevoerd, werd Anna wel langzamerhand een socialiste. Een van de gevolgen daarvan was, dat de meisjesgroep in 1913 meeliep in de begrafenisstoet van August Bebel, in Zürich woonachtig en daar overleden.

De jonge Anna Morf had grote dorst naar kennis. Die probeerde zij te lessen in de stedelijke bibliotheek. In die bibliotheek kwamen in die tijd ook de Russische emigranten en tot die emigranten behoorde ook Lenin. Anna kwam met Lenin en zijn vrouw Krupskaja in aanraking en Lenin moedigde haar aan en raadde haar bepaalde boeken aan, zoals de romans van Gorki. Krupskaja vertelde haar eindeloos over het leven in Rusland.

Via de Russen en ook Duitsers die Anna in Zürich leerde kennen kwam ze in contact met personen die enkele jaren later een rol speelden tijdens de Münchener 'radenrepubliek', o.a. Ernst Toller. Toen die 'radenrepubliek' werd uitgeroepen ging Anna naar München. De harde werkelijkheid van revolutie en opstand was heel verschillend van Anna's dromen. Ze was getuige van ruw geweld dat haar een grote schok gaf en ze was het volstrekt oneens met "het spel om de macht" dat daar gevoerd werd ^{*}). Zo had zij de revolutie nooit opgevat en de ervaring bracht een duurzame verwijdering tot stand met hen die tot de achterban van de bolsjewieken behoorden.

^{*}) Wat Anna Klawa-Morf "het spel om de macht" noemde waren de intriges van de bolsjewieken, die hardnekkig poogden het in de Beierse Radenrepubliek alleen voor het zeggen te krijgen.

Na de val van de Beierse radenrepubliek zat Anna Morf een tijd in München in de gevangenis. In die tijd werd op de binnenplaats van de gevangenis Eugen Léviné gefusilleerd. Anna Morf heeft het salvo van het executiepeloton in haar cel gehoord.

Na haar ontslag uit de gevangenis ging ze terug naar Zwitserland, vertrok vandaar naar Italië en ging vervolgens naar Bern. Daar leerde ze de uit Litouwen afkomstige Janus Klawa kennen, met wie ze trouwde. Klawa was aanvankelijk diep onder de indruk van de Russische revolutie, maar al van 1918 af geen bewonderaar meer van Lenin en de bolsjewistische partij. In Bern werkte Klawa aanvankelijk als typograaf en vervolgens ook als journalist.

Tot de kennissen van de Klawa's behoorde een Parijs wonende Poolse dokter, Gabriel Brofer geheten, met wie Anna correspondeerde. In 1937 ging Brofer naar Spanje om de republikeinen te helpen. Na de overwinning van Franco zag hij kans terug te keren naar Parijs. In 1944 week hij uit naar Moskou alwaar hij op het station werd gearresteerd. Twaalf jaar lang zat hij in een kamp in Siberië. Hij overleefde het, maar toen hij terugkwam in Bern was Janus Klawa inmiddels overleden.

Met grote helderheid vertelde de bijna honderdjarige Anna Klawa-Morf over ook de laatste helft van haar leven. Haar verbondenheid met de arbeidersklasse, haar gevoel voor rechtvaardigheid en haar vertrouwen in het socialisme bleek zij nimmer te hebben verloren. En een van haar Duitse kennissen kwam vertellen, dat zij tot aan haar dood geestelijk even jong was gebleven als altijd.

Op een gegeven moment vertelde zij - ietwat triest - dat vrijwel alle Russische emigranten en ook Duitsers die ze als jong meisje in Zürich had gekend, in de Stalintijd in Rusland waren omgebracht. Zelf was ze ongeschokt, dezelfde die ze kennelijk altijd was geweest.

Een eeuw is lang. Als jonge vrouw deed zo omstreeks 1921 de radio zijn intrede. Nu, zo sprak ze, zitten haar achterkleinkinderen achter de computer. Er is veel veranderd tijdens haar leven. Uit wat zij er over vertelde kwam heel duidelijk de kijk naar voren die zij als arbeidersvrouw op het leven verwierf en behield. "Ik vind", sprak ze aan het slot van de uitzending, "nog altijd troost in mijn overtuigingen ondanks de vele ellende die ik in deze wereld om mij heen zie."

Aan het begin van de uitzending vertelde een verslaggeefster dat men onder de indruk was geraakt van de grote uitstraling van Anna Klawa en van plan was geweest om voor een tweede gesprek terug te komen. Maar twee maanden na het eerste en enige gesprek was Anna dood.

- o -

AMERIKAANSE BONDEN FUSEREN OM DE LEEGLOOPTE KEREN

ELDERS in dit nummer van 'Daad en Gedachte' treft de lezer een uitvoerig artikel aan over de huidige situatie van de vakbeweging in de Verenigde Staten, die kampt met een voortdurend en steeds groter wordend ledenverlies. Vanzelfsprekend ontbreekt het niet aan krampachtige pogingen dat ledenverlies te keren. De jongste poging daartoe is de fusie waartoe drie van de grootste vakbonden in dat land in juli j.l. hebben besloten. Deze drie bonden zijn: de United Automobile Workers (UAW), de United Steelworkers of America (USA) en de International Association of Machinists (IAM). De fusie moet volgens de plannen een feit zijn nog voor het jaar 2000. Nog eer de fusie is voltooid

zullen de drie bonden al één lijn trekken bij loononderhandelingen en lobby-activiteiten. Diverse andere bonden hebben ook al fusies aangekondigd of zijn nog in onderhandeling daarover.

Dit alles is, zo wordt te kennen gegeven, om een dam op te werpen tegen de steeds verder gaande vermindering van het ledenbestand. De nieuwe vakbond die ontstaan zal uit fusering van de drie hierboven genoemde grote bonden zal, zo heeft men berekend, ongeveer twee miljoen leden tellen. Hoezo twee miljoen?, vraagt men zich af. Is er dan al niet voorspeld, dat de huidige organisatiegraad van ca. 15 procent over vijf jaar niet meer dan zo'n 7 à 8 procent zal bedragen? En denkt men werkelijk dat alleen al de aankondiging van de fusie de daling van het ledental zal stoppen? Men moet wel naïef zijn om het te geloven.

Wie niet naïef is telt op zijn vingers na, dat de gezamenlijke twee miljoen van nu dan tot ongeveer zegge en schrijve één miljoen zijn teruggelopen. Afgezien daarvan: zelfs als dat niet zo zou zijn, dan blijft het nog altijd waar dat de twee miljoen leden die de drie bonden nu gezamenlijk hebben nog altijd twee miljoen zijn als de drie zich tot één bond verenigen. Wat verandert er daardoor aan de organisatiegraad? Niets natuurlijk!

Er komt nog iets bij. Wat voor gevolgen zijn er te verwachten van het nu reeds één lijn trekken bij loononderhandelingen? Men mag aannemen zoiets als een gelijklopende cao voor alle betrokkenen.

En wat als die - zoals vorig jaar nog de United Automobile Workers deed - achter de rug van de leden wordt afgesloten? Dan behoort spontaan verzet niet van één categorie, maar van drie categorieën arbeiders tot de mogelijkheden. Een merkwaardige manier om ledenverlies te beperken, dunkt ons.

- 0 -

WAT IS HET PAARSE VAN HET ZOGENAAMD PAARSE KABINET?

“Waar staat paars voor? Is het paarse kabinet zonder het CDA wel zo anders dan een kabinet mét het CDA?” Dat was de vraag die in het televisieprogramma ‘Brandpunt’ gesteld werd aan minister-president Kok.

“De paarse draad in dit kabinet bestaat niet hieruit”, zei Kok, “dat dit kabinet per se anders is. Als de mensen vinden, dat het huidige kabinet het beter doet dan het vorige, dan is dat het verschil.”

Kok zei ook, dat hij “nooit paars van de daken had geroepen” en dat hij eigenlijk altijd de afstand tussen de PvdA en het CDA kleiner had gevonden dan de afstand tussen de PvdA en de VVD. “Maar”, betoogde hij, “ik denk, dat iemand continu verandert en ik moet zeggen dat mijn liefde voor paars sinds het optreden van deze ploeg is toegenomen.” Een merkwaardige uitspraak, gezien het feit dat hij later verklaarde dat er eigenlijk geen speciale kleur paars te onderscheiden viel.

De interviewer informeerde naar de rol van Bolkestein. “Bent u niet bevreesd, dat Bolkestein het vloerkleed onder dit kabinet wegtrekt?”, werd er gevraagd.

“Ik ken nooit vrees”, zei Kok en ik vind de rol van Bolkestein als het er op aankomt, voldoende positief. “Komt dat”, had de interviewer moeten vragen, maar hij deed dat niet, “komt dat misschien omdat Bolkestein ook geen speciale kleur paars van dit kabi-

net waarneemt en het kabinet eerder blauw noemt?" Het zou, menen wij de interessantste vraag van het gesprek geweest zijn, dat nu nauwelijks iets belangwekkends opleverde.

- o -

EEN 06-LIJN VOOR STAKINGBREKERS IN DE VS

Hoewel de kosten vaak erg hoog zijn en ook de kwaliteit van het werk te wensen over laat, roepen steeds meer bedrijven in de Verenigde Staten de hulp in van tijdelijke werkrachten om bij werkonderbrekingen als stakingbreker op te treden. Echt nieuw is dit verschijnsel, waarover wij een bericht vonden in het Amerikaanse zakenblad *Business Week* van 27 maart '95, natuurlijk niet. De geschiedenis van de arbeidsverhoudingen is altijd een geschiedenis van stakingen én van stakingbrekers geweest. *Wel* tamelijk nieuw is het ontstaan van gespecialiseerde bedrijven die op afroep stakingbrekers kunnen leveren: deze bedrijven hebben een uitgebreide (gecomputeriseerde) kaartenbak van arbeiders die als stakingbreker kunnen fungeren.

Denver's U.S. Nursing Corp. bijvoorbeeld heeft naar eigen zeggen de namen van 5.000 mensen in zijn bestanden, die kunnen worden ingezet bij arbeidsconflicten in ziekenhuizen. Bij een staking van 14.000 arbeiders bij Caterpillar, een onderneming die o.a. zware grondverzetmachines zoals bulldozers produceert, in juni 1994, leverde het bedrijf Worldwide Labor Support uit Pascagoula in de staat Mississippi, 225 lassers en technici. Andere bedrijven die hier 'tijdelijk personeel', zoals dat dan zo fraai heet, leverden, waren Manufacturing Technical Search Inc. uit Westchester in de staat Illinois, Strom Engineering Corporation uit Minnetonka in de staat Minnesota, en McDonnell-Douglas, de bekende vliegtuigbouwer. De *United Auto Workers* (UAW, een vakbond van arbeiders in de automobiel-industrie), die bij dit bedrijf 8.000 leden telt, heeft hier klaarblijkelijk geen reden tot actie in gezien.

Deze praktijken hebben inmiddels zo ver om zich heen gegrepen dat vakbonden als de eerder genoemde UAW de dreiging van het mogelijk inzetten van stakingbrekers al gebruiken om niet tot werkonderbrekingen op te roepen. Het ook in Nederland bekende uitzendbureau Manpower doet, volgens een verklaring van een van de directeuren, niet mee aan deze praktijken teneinde de veiligheid van onze medewerkers niet in gevaar te brengen.

Ook hier blijkt weer dat in de klassenstrijd iedere actie van de kant van een van beide partijen een reactie van de andere klasse oproept. En zoals de geschiedenis in de VS leert gaat het dat daar veelal niet zachtzinnig toe.

- o -